

Adam P r z y b e c k i. *Duszpasterstwo w Polsce. Poszukiwanie nowych form obecności*. Poznań: Wydawnictwo UAM 2001 ss. 176. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Wydział Teologiczny. Seria: Biblioteka Pomocy Naukowych. Vol. 20.

Teologia pastoralna jest dyscypliną naukową godną zainteresowania szerszej grupy niż tylko grono wyspecjalizowanych ekspertów i uprawiających ją zawodowo teologów. Wynika to z jej dynamicznego przedmiotu, którym jest egzystencja i działanie Kościoła w aktualnych uwarunkowaniach miejsca i czasu. Przedmiot ten obejmuje życie nadprzyrodzone i naturalne ludzi Kościoła, działania eklezjalne *ad intra* i *ad extra*, zadania pastoralne hierarchii, osób konsekrowanych oraz laikatu. To wszystko pragnie teologia pastoralna uchwycić, krytycznie ocenić i systematycznie wyrazić przy uwzględnieniu aktualnych uwarunkowań, w których Kościół powszechny lub lokalny urzeczywistnia się w świecie. Swoją inspirację teologia pastoralna czerpie z podstawowych źródeł teologicznych (Pismo święte, Tradycja, dokumenty *Magisterium Ecclesiae*) oraz z doświadczenia wiernych i wspólnot chrześcijańskich. Nie lekceważąc doświadczeń z zamierzchłej historii Kościoła, szczególnie interesujące są refleksje, pomysły i postulaty pastoralne uwzględniające kontekst współczesności. Publikacje tego typu fascynują świeżością, angażują intelektualnie, a niekiedy nawet emocjonalnie. W każdym razie czytelnik nie może pozostać obojętny na to, co go

bezpośrednio dotyczy, w czym odnajduje cząstkę swego pozytywnego lub negatywnego doświadczenia, co go wzywa do ruchu, zmiany *status quo*, odnowy myślenia i działania.

Ostatnio na polskim rynku wydawniczym pojawiło się kilka obszernych publikacji na temat duszpasterstwa¹ Recenzowana praca ks. Adama Przybeckiego² ma charakter na tyle oryginalny, że warto jej poświęcić więcej uwagi i głębszego zainteresowania. Wprawdzie jest to opracowanie raczej popularnonaukowe, ale wnoszące do polskiej teologii pastoralnej tak wiele przemyśleń, zakorzenionych w doświadczeniu trzydziestu lat najnowszej historii Kościoła w Polsce, że nie sposób go będzie nie uwzględnić w dalszej dyskusji o odnowie polskiego duszpasterstwa, jak sądzę, jeszcze przez wiele lat. Wszak klasyk niemieckiej myśli teologiczno-pastoralnej F. X. Arnold twierdził, iż nie można prowadzić refleksji nad teraźniejszością samobudującego się Kościoła bez uwzględnienia form jego urzeczywistniania się w przeszłości.

Recenzowana książka, jak zaznacza Autor, jest zapisem prowadzonej w niektórych polskich czasopismach od połowy lat osiemdziesiątych XX wieku debaty oraz osobistych poszukiwań pastoralnych nad kształtem i odnową duszpasterstwa w Polsce (s. 8-9). W tym właśnie, że nie jest to refleksja przeprowadzona z perspektywy minionego czasu, lecz zapis myśli rodzących się niejako wewnątrz czasu urzeczywistniającego się w Polsce Kościoła, należy widzieć jeden z jej walorów. Perspektywa świadka i uczestnika życia eklezjalnego w Polsce w czasach przełomu zapewnia książce świeżość myśli, oddaje atmosferę dokonujących się przemian oraz gwarantuje wiarygodność przekazu.

Recenzowana książka składa się z czterech części, określonych zmieniającą się sytuacją działania Kościoła w Polsce. Każda z nich zawiera dość autonomiczne artykuły. Część pierwsza przywołuje atmosferę i stan debaty na temat niektórych newralgicznych problemów duszpasterstwa w Polsce w latach osiemdziesiątych XX wieku, „kiedy Kościół był głosem zniewolonego społeczeństwa” (s. 11). Autor podejmuje tu dyskusję na temat duszpasterstwa w ogólności, religijnych postaw młodzieży, miejsca i roli laikatu oraz przeżywania Mszy świętej (s. 13-74). Swoje zaangażowanie w debatę na wymienione tematy autor uzasadnił w następujący sposób: „Nie powinno nam brakować szczerości oraz odwagi mówienia zarówno o tym, co słusznie raduje serce, jak i o niepokojach napotykanym w codziennej pracy duszpasterskiej” (s. 14). Szczerość i odwaga, a także troska o autentyczną odnowę

¹ Zob. R. K a m i ń s k i. *Duszpasterstwo w społeczeństwie pluralistycznym*. Lublin 1997; *Duszpasterstwo specjalne*. Red. R. Kamiński, B. Drożdż. Lublin 1998; J. K r u c i n a. *Drogami Kościoła*. Wrocław 2000; D. B o u r g e o i s. *Duszpasterstwo Kościoła*. Poznań 2001; *Teologia pastoralna*. Red. R. Kamiński. T. 1: *Teologia pastoralna fundamentalna*. Lublin 2000; T. 2: *Teologia pastoralna szczegółowa*. Lublin 2002.

² Ks. Adam Przybecki, ur. 1948, dr hab. teologii praktycznej, prodziekan Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. Autor kilku książek i wielu artykułów z zakresu teologii pastoralnej, publikowanych głównie w „Przeglądzie Powszechnym”, „Poznańskich Studiach Teologicznych”, „W drodze” i „Chrześcijaninie w świecie” W latach 1974-1992 był duszpasterzem akademickim w Poznaniu.

polskiego duszpasterstwa w duchu Vaticanum II to dominujące w całej pracy cechy myślenia i języka. Zaznaczając, że nie chce się pesymizmu, czarnowidztwa i defetyzmu, Autor z autentyczną troską o dobro Kościoła w Polsce dzieli się z czytelnikiem swoimi niepokojami, szukając równocześnie przyczyn niepokojących zjawisk oraz sposobów ich przezwyciężenia. Do takich zjawisk zalicza m.in. brak otwarcia Kościoła w Polsce na doświadczenia Kościoła powszechnego, brak należytej troski o małe grupy i ruchy religijne, a przez to marnowanie ich ogromnego potencjału ewangelizacyjnego, przewartościowanie elementów administracyjnych kosztem duchowych w formacji i – w konsekwencji – w pracy duszpasterskiej kapłanów.

Miejsce i rolę katolików świeckich w Kościele nad Wisłą i Odrą określił Autor celną formułą: „klerykalizm obustronnie wymuszony” (s. 47). Przyczyny tego faktu były rozliczne, nie wyłączając tych politycznych, które jednak ustąpiły wraz z dekonstrukcją systemu komunistycznego w Europie Środkowo-Wschodniej. Problem wszelako pozostał, a jego rozwiązanie zależy od formacji w duchu eklezjologii Soboru Watykańskiego II zarówno biernego laikatu, jak i indywidualistycznie nastawionego duchowieństwa polskiego. Wnikliwa obserwacja doprowadziła Autora do konstatacji, że brak należytej formacji eucharystycznej stał się powodem wynaturzeń ducha liturgii, a zwłaszcza tak częstych w latach osiemdziesiątych XX wieku połączeń Mszy świętej ze zgromadzeniami o charakterze społeczno-politycznym: wieców, manifestacji czy galowych akademii z jakiejś okazji. W ten sposób ołtarz stał się „jakby przybudówką do czegoś, co biegnie zupełnie innym nurtem obok niego” (s. 59).

Mottem refleksji w drugim rozdziale recenzowanej publikacji jest przywołany słowami ks. J. Tischnera „nieszczęsny dar wolności” Autor reflektuje tu nad nową sytuacją życia i działania Kościoła w Polsce po 1989 r., powraca do tematu relacji duchownych do laikatu, zastanawia się nad tożsamością polskiego księdza oraz nad problemami duszpasterstwa akademickiego po przełomie (s. 69-105). Kościół w Polsce wyszedł z okresu komunizmu w dużo lepszej kondycji niż w pozostałych krajach tzw. demokracji ludowej, a złożyło się na to kilka przyczyn. Władza komunistyczna wprowadzona pod osłoną czołgów radzieckich nigdy nie znalazła w Polsce szerszej akceptacji społecznej, a Kościół, od wieków mocno zjednoczony z narodem, zdążył się głęboko zakorzenić w społeczeństwie. Trzeźwe myślenie Autora nie pozwala jednak wpaść czytelnikowi nawet na chwilę w złudną euforię. Wskutek odzyskanej wolności i spontanicznej sekularyzacji w miejsce totalitaryzmu pojawił się pluralizm społeczno-kulturowy, kreujący Kościołowi różnorodność nowych konkurentów na rynku światopoglądowym. Autor ubolewa nad tym, że niestety „mało kto zauważa ten problem i pragnie wyjść naprzeciw nadchodzącym trudnościom” (s. 73). W celu przeciwdziałania procesowi sekularyzacji potrzeba natomiast pracy duszpasterskiej nad pogłębieniem świadomości religijnej wiernych oraz kształtowaniem ich sumienia w świetle obiektywnych norm moralnych, odejścia od modelu księdza-gospodarza kościelnej infrastruktury na rzecz kapłana o głębokim życiu duchowym i bogatym doświadczeniu religijnym, większego zaangażowania laikatu w życie i działanie Kościoła, a także rezygnacji z działalności zastępczej na rzecz podstawowej działalności religijnej. Z dzisiejszego punktu widzenia nie wydaje się, by który-

kolwiek z powyższych postulatów, postawionych przed dziesięciu laty, stracił co-
kolwiek na aktualności.

Ks. Adam Przybecki odważnie włączył się w odżywającą co jakiś czas w Polsce dyskusję na temat tożsamości polskiego księdza, a właściwie kryzysu tej tożsamości. Przyczyn owego kryzysu upatruje m.in. w pojawiającej się przepaści między zwy-
czajnym kapłanem a episkopatem, obniżającym się sukcesywnie po 1989 r. prestiżu społecznym funkcji kapłańskiej, a także we frustracji, wypływającej z niemożności zrealizowania swoich charyzmatów w zawężonej do dwóch ról – proboszcza lub wikariusza – palecie modeli posługi kapłańskiej. Autor ubolewa nad zachodzącym w Polsce procesem „eliminowania charakterystycznego dla Kościoła bogactwa i różnorodności dróg realizacji powołania kapłańskiego” (s. 88). Ponadto wielu księży, nastawionych na szybki sukces swojej misji w społeczeństwie, przeżywa frustrację z powodu mniejszych lub większych porażek w środowisku swojej pracy duszpasterskiej. Inni nie mogą się pogodzić z charakterystyczną dla pluralizmu i demokracji utratą autorytetu urzędowego oraz zgłaszanymi przez wiernych coraz wyższymi wymaganiami autorytetu osobistego, gwarantującego utrzymanie społecznego prestiżu. To wszystko wymaga przewartościowania i postrzegania kapłaństwa nie w kategorii ziemskiego sukcesu, lecz w duchowych kategoriach wzrostu królestwa Bożego w ludzkich sercach. Autor, posiłkując się tekstami św. Grzegorza Wielkiego, postuluje powrót do tradycyjnego określenia „duchowny” w celu znalezienia zagubionej tożsamości kapłańskiej (s. 92-93).

Część trzecia recenzowanej książki obejmuje refleksje Autora na temat urzeczywistniania się Kościoła w dobie „dialogu i ewangelicznego świadectwa” (s. 109-148). Autor zaznacza, iż przełom 1989 r. przyniósł Kościołowi w Polsce nie tylko pełną wolność, ale także nowe wyzwania, którym wspólnota kościelna nie zawsze potrafiła sprostać. Wyzwania te wprawdzie nie są w książce wymienione, ale są powszechnie znane, a ich lista ciągle się wydłuża. Ważniejsze dla Autora jest poszukiwanie sposobów skuteczniejszej reakcji Kościoła w Polsce na znaki czasu. Formą odpowiedzi na wiele współczesnych wyzwań rzuconych Kościołowi może być, w przekonaniu Autora, dialog wewnątrzkościelny i dialog ze światem. Postawa dialogu wymaga najpierw oczyszczenia przedpola, a więc rozrachunku z przeszłością, pełniejszego rozeznania szkód moralnych okresu komunizmu, następnie przebaczenia i pojednania ogólnonarodowego. Konieczne jest także przebłaganie Boga za kompromisy, osłabiające niekiedy wymowę świadectwa o Jezusie Chrystusie, oraz przytępioną miłość, niezdolną do przewyciężenia ducha nienawiści i odwetu (s. 113). Zadaniem stojącym aktualnie przed Kościołem w Polsce jest zwyczajna ewangelizacja, której celem jest pogłębienie religijności „w dużej mierze zewnętrznej, obrzędowej i intelektualnie płytkiej, a następnie kultura w najbardziej szerokim, podstawowym rozumieniu” (s. 117). Słabością Kościoła w Polsce jest koncentracja na tzw. akcjach duszpasterskich przy jednoczesnym braku fundamentalnego programu, na którego podstawie formułowano by programy i plany działania (s. 128).

Interesująca jest propozycja ks. Przybeckiego dotycząca realizacji zadań duszpasterskich Kościoła w Polsce dzisiaj (s. 129-148). Autor, zainspirowany listem apostoelskim *Novo millennio ineunte*, baczna obserwacją życia eklezyjalnego oraz osobistym studium, próbuje odpowiedzieć na pytanie, jaką drogą powinien podążać

Kościół Boży w Polsce na początku XXI wieku. Podstawową drogą Kościoła, w przekonaniu Autora, powinna być priorytetowa troska o pogłębianie wiary oraz utwierdzanie wiernych na drodze do świętości. Z powyższego priorytetu wynikają bardziej szczegółowe zadania, a mianowicie: troska o rozwój i naukę modlitwy, głębsze przeżywanie sakramentu pokuty i pojednania, poszukiwanie nowych form przyjmowania i życia słowem Bożym, pogłębione i duchowe przeżywanie Mszy świętej oraz odkrycie na nowo misyjnego zapału, gdyż uwieńczeniem życia autentycznie chrześcijańskiego jest głoszenie słowem i świadectwem czynów, że Chrystus jest jedynym Zbawicielem świata.

Czwarta część recenzowanej publikacji jest, w zamierzeniu Autora, zachętą do dalszych poszukiwań i dyskusji nad blaskami i cieniami polskiego duszpasterstwa. Ks. Przybecki zdaje się wychodzić z założenia, że nie da się indywidualnie wypracować jednej recepty, skutecznej na wszelkie choroby i we wszystkich środowiskach Kościoła w Polsce. Nie tylko stan duszpasterstwa jest zróżnicowany w różnych obszarach i środowiskach Kościoła w Polsce, lecz z wielką dynamiką zmieniają się uwarunkowania jego działania. Toteż może jedyną sensowną receptą jest spotykanie się osób duchownych z laikiem i wspólne rozpoznawanie znaków czasu, jakie Duch Święty daje Kościołowi w Polsce, a następnie poszukiwanie optymalnych modeli duszpasterstwa w poszczególnych miejscach lub środowiskach. W przekonaniu Autora pomocne w takich kolokwiach mogą okazać się lektury, których propozycję, w ośmiu blokach tematycznych, przedkłada na końcu swojej książki (s. 151-173).

Recenzowana praca doskonale wpisuje się w polski rynek literatury pastoralnej, na którym sukcesywnie przybywa opracowań zachowujących kryteria ściśle naukowe. Wciąż niewiele jest natomiast opracowań popularnonaukowych, zaadresowanych do szerszego grona czytelników, tak świeckiego katolika, jak i zwyczajnego duszpasterza z pierwszej linii frontu posługi parafialnej czy szkolnej. Książka ks. Adama Przybeckiego jest ważnym przyczynkiem, zwracającym uwagę na ten obszar polskiego katolicyzmu, który nigdy „nie grzeszył” przesadnym intelektualizmem. Recenzowana publikacja jest napisana przystępnym i poprawnym językiem, utrzymanym na wysokim poziomie intelektualnym i literackim. Powyższe walory sprawiają, że książkę czyta się z zainteresowaniem i z zaangażowaniem intelektualnym – ona po prostu zmusza do myślenia, do wewnętrznego osądu, nawet do swoistego rachunku sumienia. Książka jest godna polecenia teologom pastoralistom, duszpasterzom, katechetom, studentom teologii oraz ambitnym i poszukującym głębszego życia kościelnego katolikom świeckim.

Ks. Wiesław Przygoda